

ЗША, у якім пражываюць шматлікія знакамітыя асобы.

Такім чынам, найменні аб'ектаў гандлю характарызуюць іх культурную спецыфіку. У склад гэтых адзінак уваходзіць лексема, якая ўказвае на тып аб'екта, змяшчае яго пэўныя характарыстыкі. Сярод адапелятыўных найменняў засведчаны пераважна назвы, якія змяшчаюць указанне на характар паслуг на характар аб'ектаў (*Канітовары*), лакалізацыю аб'ектаў (*Цветы в Мозыре*), у некаторых назвах неабходны пэўныя фонавыя веды (*Юнона*). Наменклатурны тэрмін *крама* амаль не засведчаны ў складзе эргонімаў Мазыра. У даследуемых адзінках выяўляецца імкненне намінара выдзеліць аб'ект з шэрага падобных, прыцягнуць увагу.

Літаратура

1. Горбаневский, М. В. Русская городская топонимия: проблемы историко-культурного изучения и современного лексикографического описания : автореф. дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / М. В. Горбаневский ; Ин-т рус. яз. им. А.С. Пушкина. – М., 1994. – 39 с.
2. Подольская, Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. – М. : Наука, 1988. – 199 с.
3. Mlife. Портал города Мозыря [Электронный ресурс]. – Мозырь, 2018. – Режим доступа: <https://mlife.by>. – Дата доступа: 03.06.2018.

Ірына Кандрацэня

СТРУКТУРНАЯ АРГАЊЗАЦЫЯ МІКРАПАЛЁЎ “ГОРА” / “ГОРЕ” Ў РУСКАЙ І БЕЛАРУСКАЙ МОВАХ*

Лексічныя сродкі рэпрэзентацыі адной з базавых эмоцый *гора* ў блізкароднасных мовах можна структураваць, з улікам полевага падыходу [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7], па асобным ЛСП у складзе мікрапалёў, якія могуць выступаць у кожнай мове сегментамі больш буйных лексічных аб'яднанняў – ЛСП “Эмоцыі” / “Эмоцыя”.

Імёнамі назваў мікрапалёў (далей – МП) у беларускай і рускай мовах выступаюць назўнікі *гора* / *горе*, паколькі ў дэфініцыях гэтых архілексем прысутнічаюць агульныя для слоў названай семантычнай групойкі інтэгральныя семы ‘душэўная пакута’, ‘бяда, ‘няшчасце’: *Гора*. ‘Стан глыбокага смутку, душэўнага болю, выкліканы якім-н. няшчасцем’ // ‘Няшчасце, бяда, якія выклікаюць такі стан’. 2. Жыццёвыя нягоды, мукі, нястача. 3. ... // *безас*. Цяжка, бяда каму-н.’ / *Горе*. ‘1. Душевное страдание, глубокая печаль, скорбь. 2. Событие, обстоятельство, вызывающее душевные страдания, скорбь; беда, несчастье. 3. Плохо, нехорошо; беда’. У

---

* Асноўныя прынцыпы і параметры супастаўляльнага даследавання лексічных сістэм рускай і беларускай моў, якое ажыццяўляецца аддзелам беларуска-рускіх моўных сувязей Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа НАН Беларусі, выкладзены ў артыкуле В. М. Нікалаевай “Да пытання аб кантрастыўным даследаванні лексічных сістэм рускай і беларускай моў” (Беларуская лінгвістыка, вып. 71, с. 9–19).

структуры значэнняў імён мікрапалёў у абедзвюх мовах выдзяляюцца: а) эматыўныя семы ('душэўны боль' / 'душевное страдание'); б) каўзатары эмоцыі ('няшчасце', 'бяда', 'жыццёвыя нягоды' / 'событие', 'обстоятельства' беда, 'несчастье'); в) інтэнсіфікатар ('глыбокі смутак' / 'глубокая печаль'). Ядзернымі элементамі МП "ГОРА" / "ГОРЕ", акрамя іх імёнаў, выступаюць і іншыя прамыя намінанты аналізуемай эмоцыі: *гараваць, гаротны, гаротна / горевать, горестный, горестно*. Інварыянтнае значэнне ў семантыцы прыведзеных членаў ядзернай зоны выражаецца з улікам часцінамоўнай прыналежнасці. *Гараваць, незак*. '1. Жыць бедна, цярдца гора; 2. Сумаваць, тужыць па чым-н.; перажываць якое-н. няшчасце'; *Гаротны*. 'Які церпіць, перажывае гора; няшчасны (пра чалавека)' // 'Поўны гора, нястач; бедны, цяжкі'. // 'Які выражае гора, выкліканы горам'; *Гаротна*. 'Прысл. да гаротны'. / *Горевать*. 'Испытывать душевные страдания, глубокую печаль, скорбь' // Жить в нужде, бедствовать; *Горестный*. '1. Полный горестей, горя; тяжелый' // 'Выражающий горесть'; *Горестно*. '1. Нареч. к горестный'; 2. безл. в знач. сказ. О чувстве горести, сожаления, испытываемом кем-л.'. Такім чынам, да семантычных асаблівасцей ядзерных імён, якія рэпрэзентуюць эмоцыю гора ў беларускай і рускай мовах, адносіцца сумяшчэнне ў іх семантычнай структуры эматыўных і каўзатарных значэнняў (*гора / горе*). Адэктыўныя і дзеяслоўныя абазначэнні ўключаюць значэнні, якія ўказваюць непасрэдна на стан, у якім знаходзіцца чалавек, і знешняе праўленне гэтага стану (*гаротны / горестный*), адзёнку якасці жыцця чалавека (*гараваць / горевать*).

Дэфініцыйны аналіз членаў МП "ГОРА"/"ГОРЕ" па лініі інварыянтнага значэння дазволіў усталяваць, што цэнтральную зону гэтых мікрапалёў у блізкароднасных мовах фарміруюць ЛСГ назоўнікаў, ЛСГ дзеясловаў, ЛСГ прыметнікаў і ЛСГ прыслоўяў, якія таксама арганізаваны па полевым прынцыпе (выдзяляецца ядро і перыферыя). Членамі ядра кожнай ЛСГ выступаюць прыведзеныя вышэй ядзерныя элементы мікрапалёў у адпаведнасці з часцінамоўнай прыналежнасцю. (катэгарыяльнай семай). На падставе значэння дыферэнцыяльных сем, вызначаных у складзе семантычнай структуры канстытуентаў МП "ГОРА" / "ГОРЕ" у межах кожнай ЛСГ выдзяляюцца асобныя падгрупы.

Па колькасным складзе найбольш шматлікімі ў блізкароднасных мовах з'яўляюцца дзеяслоўныя ЛСГ з ядзернымі лексемамі *гараваць / горевать*. Члены вербатарных ЛСГ, у семантычнай структуры якіх выдзяляюцца рэlevantныя для абедзвюх моў семы, размяркоўваюцца па падгрупах (ПГ), якія, у сваю чаргу, структуруюцца больш дробнымі сегментамі – мікрагрупамі (МГ).

1. ПГ дзеясловаў з працэсуальным значэннем (дзеясловы, якія характарызуюць дзеянні і стан аб'екта эмоцыі):

МГ₁ – дзеясловы з агульным значэннем ‘адчуваць душэўную пакуту, боль, смутак’: *гараваць* (ЛСВ2), *бедаваць* (ЛСВ1), *смуткаваць* (ЛСВ1), *сумаваць*, *нудзіцца*, *тужыць*, *маркоціцца*, *журываць*, *жалыбаваць* разм., *убівацца* (ЛСВ2), *пакутаваць / горевать*, *скорбеть*, *сокрушаються* (ЛСВ1), *грустить*, *тужить*, *тосковать* (ЛСВ1), *скупать* (ЛСВ2), *печалиться* (ЛСВ1), *кручиниться* нар.-поэт., *убиваться* (ЛСВ3), *страдать*, *сетовать* (ЛСВ1);

МГ₂ – дзеясловы са значэннем выніковасці дзеяння, працэсу перажывання: *засмуціцца*, *замаркоціцца*, *зажурываць*, *занудзіцца*, *нагаравацца*, *насумавацца*, *знудзіцца*, *адгараваць*, *азмрочыцца*, *расстроіцца* (ЛСВ6) / *запечалиться*, *изгореваться*, *опечалиться*, *расстроиться* (ЛСВ6), *опечалиться*, *омрачиться*, *отгоревать*;

МГ₃ – дзеясловы, якія намінуюць дзеянні суб’екта адносна аб’екта эмоцыі: *спагадаць*, *спачуваць*, *шкадаваць / жалеть*, *соболезновать*, *сочувствовать*.

2. ПГ дзеясловаў з каўзатыўным значэннем (дзеясловы, якія характарызуюць дзеянні і стан суб’екта эмоцыі):

МГ₄ – дзеясловы, якія называюць дзеянні суб’екта, што выступаюць прычынай душэўных пакут, прыгнечанага стану аб’екта эмоцыі: *мучыць*, *катаваць*, *мардаваць* (ЛСВ 2) разм., *марыць* (перан. ЛСВ2), *расстройваць*, *хваляваць*, *узрушваць*, *кранаць* (ЛСВ4) / *мучить*, *мытарить*, *огорчать*, *омрачать*, *печалить*, *томить* (ЛСВ1), *растраивать*, *сокрушать* (ЛСВ2);

МГ₅ – дзеясловы са значэннем выніковасці ўздзеяння суб’екта на аб’ект эмоцыі: *засмуціць*, *азмрочыць*, *разжаліць*, *разжалобіць*, *растрывожыць* (ЛСВ 1), *расхваляваць* (ЛСВ2), *расстроіць* (ЛСВ6), *узрушыць* (ЛСВ3), *кранаць / огорчить*, *омрачить* (ЛСВ2), *опечалить*, *разжалобить*, *растравить*, *расстроить* (ЛСВ6), *сокрушать*, *томить* (ЛСВ1), *убить*¹ (ЛСВ3).

3. ПГ дзеясловаў са значэннем знешняга праяўлення эмоцыі: *плакаць*, *раўці*, *заплакаць*, *загаласіць*, *зараўці*, *захныкаць*, *праслязіцца*, *расплакацца*, *разрумзацца* разм. / *плакать*, *реветь*, *заплакать*, *зареветь*, *захныкать*, *прослезиться*, *расплакаться*, *разнюниться* прост.

ЛСГ назоўнікаў структуруецца некалькімі падгрупамі.

1. ПГ назоўнікаў, якія выступаюць намінантамі пачуцця душэўнай горычы, стану смутку, тугі: *гора* (ЛСВ1), *горыч* (ЛСВ2), *жаль* (ЛСВ1), *сум*, *сумота*, *смуток*, *скруха*, *маркота*, *туга*, *адчай*, *журба*, *меланхолия*, *засмучэнне / горе* (ЛСВ1), *горечь* (ЛСВ3), *скорбь*, *грусть*, *печаль*, *тоска*, *уныние*, *меланхолия*, *огорчение*, *сокрушение* (ЛСВ2).

2. ПГ назоўнікаў, якія выступаюць найменнямі асоб, што перажываюць эмоцыю гора: *гаротнік*, *бедалага* разм., *бедачына* разм., *гаротніца* разм., *гарапаішнік*, *мучанік*, *небарака*, *пакутнік*, *пакутніца*, *няшчасны (ая)*,

нябога (ЛСВ3) разм. / бедняга, бедолага, горемыка разг., мученик, мученица, несчастный(ая), страдалец, страдальца.

3. ПГ назоўнікаў, што характарызуюць якасць аб'екта (суб'екта) эмоцыі: *жасаліваасць, меланхалічнасць, тужліваасць* (ЛСВ1), *маркотнасць, нудліваасць* (ЛСВ1), *адчайнасць, сумнасць* / *жсалостлівасць, меланхолічнасць, отчаянасць* (ЛСВ1), *угрюмасць, уныласць*.

4. ПГ каўзатыўных назоўнікаў: *бяда* (ЛСВ1), *злыдзень* (ЛСВ2), *злыбедда, нягоды* (ЛСВ1), *гора* (ЛСВ2), *ліха*¹ (ЛСВ1), *напасць, бедства, трагедыя* (ЛСВ2) / *бедда* (ЛСВ1), *горе* (ЛСВ2), *ліхо*¹ прост і народна-поэт., *напасьць*³ разг., *невзгода, несчасце, бедстве, трагедыя*.

5. ПГ назоўнікаў, якія выражаюць знешняе праяўленне эмоцыі: *бедаванне, гараванне, скарга* (ЛСВ1), *плач, слёзы, галашэнне, рыданне* / *гореванне, сетаванне* (ЛСВ1), *плач, слёзы, рыданне*.

ЛСГ прыметнікаў, як і ЛСГ, прадстаўленыя вышэй, струюруецца полевымі элементамі з характаралагічным і каўзатыўным значэннямі.

1. ПГ прыметнікаў, што характарызуюць аб'ект / суб'ект эмоцыі: *журботны* (ЛСВ1), *змрочны* (ЛСВ1), *маркотны, неясёлы* (ЛСВ1), *панылы* (ЛСВ1), *сумны* (ЛСВ1, 2) / *грустны* (ЛСВ1), *жсалостлівы, безутешны, мрачны* (ЛСВ2,3), *невесёлы* (ЛСВ1,2), *нечальны* (ЛСВ1).

2. ПГ прыметнікаў, што характарызуюць патэнцыяльную або актуальную прычыну або каўзатара эмоцыі: *безылодны, горкі* (ЛСВ2. ...//), *злашчасны, трагічны* (ЛСВ3), / *безысходны, злосчастны* (ЛСВ2), *горький* (ЛСВ2. ...//), *трагічэский* (ЛСВ2), *неутешительный*.

3. ПГ прыметнікаў, што характарызуюць высокую ступень праяўлення эмацыйнага стану: *нязносны* (ЛСВ1), *нясцерпны, невыносны, няўцешны* / *безутешны, неутешны, невыносимый*.

ЛСГ прыслоўяў струюруюцца ў абедзвюх мовах адзінкамі, якія выражаюць эмацыйны стан чалавека, што перажывае гора, бяду, няшчасце або характарызуюць дзеянні, якія суправаджаюць такі стан: *бязрадасна, сумна, тужліва, нудна, маркотна* / *безрадостно, горько, грустно, тоскливо, печально, уныло*.

Аналіз слоўнікавых дэфініцый полевых элементаў МП “ГОРА” / “ГОРЕ” ў рускай і беларускай мовах, на падставе чаго струюраваны гэтыя мікрапалі, дае магчымасць выявіць агульныя сродкі лексічнай рэпрэзентацыі ўніверсальнага для людзей эмацыйнага стану, а таксама вызначыць іх нацыянальную спецыфіку, што патрабуе асобнага грунтоўнага даследавання.

Літаратура

1. Попова, З. Д. Лексическая система языка : учебное пособие / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : URSS, Книжный дом “Либроком”, 2009. – 172 с.
2. Шаховский, В. И. Что такое лингвистика эмоций [Электронный ресурс] / В. И. Шаховский // – Режим доступа: http://tverlingua.ru/archive/012/3_shahovsky. – Дата доступа: 5.02.2013.

3. Доўгаль, А. Сродкі выражэння эмоцый у сучаснай беларускай мове / А. Доўгаль. – Мінск : Тэхналогія, 2008. – 176 с.

4. Лазариди М. И. Номинативно-функциональное поле психических состояний в современном русском языке : автореф. дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 / М. И. Лазариди. – Волгоград, 2001. – 44 с.

5. Белая, А. М. Теоретические основы исследования языковых и речевых репрезентаций базовых эмоций человека (на материале русского и французского языков) : дис. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 [Электронный ресурс] / А. М. Белая // – Режим доступа: <http://newstar.rinet.ru/~minlos/thesis/Belaya2006.pdf>. – Дата доступа: 11.09.2014.

6. Кандрацэня, І. У. Эматыўныя назоўнікі як фрагмент лексіка-семантычнага поля страху ў беларускай і рускай мовах / І. У. Кандрацэня // Беларус. лінгвістыка. – Мінск : Беларус. навука, 2014. – Вып. 73. – С. 42–49.

7. Ляшчынская, В. А. Фразеалагічная канцэптасфера беларусаў : манаграфія / В. А. Ляшчынская. – Мінск : РІВШ, 2012. – 246 с.

Галина Карпенко

ВІДНОШЕННЯ ГІПЕРО-ГІПОНІМІЇ В ТЕРМІНОСИСТЕМІ ЛОГІСТЫКІ

Лінгвістычны аналіз украінскай логістычнай тэрміналогіі дае змогу паглыбіць уяўленні пра системную арганізацыю даследуванай лексікі. Питання про місце цієї тэрміналогіі ў лексічнай сістэме украінскай мовы і ў структуры мовы загалом передбачае з'яўшэння важлівасці такога аспекту, як спецыфіка і функцыянавання. Актуальным ёсць вывучэнне асноўных тэндэнцый фармування, а таксама структурных, семантычных, словотвірных асаблівасцей украінскай тэрміналогіі логістыкі.

У гэтай статыі разглядаецца такіх рэзновід системных відношэнняў у тэрміналогіі логістыкі, як гіперо-гіпонімія.

Однаю з універсальных азнак будзь-якой тэрміналогіі ёсць наяўнасць у ёй межаў класіфікацыйных (іерархічных) відношэнняў, якіх дыферэнцыююць на родо-відовы, або гіперо-гіпонімію, та холо-партытывны, або меронімію [4, с. 9; 2]. Оскільки меронімію відношэнняў у тэрміналогіі логістыкі прадставлены нечисленнымі прыкладамі, докладнішэ зупінімося на родо-відовых відношэннях.

Родо-відовы, або гіперо-гіпонімію відношэння ёсць голівным чынніком змястовага парадкування слів. Вони спіраюцца на аб'ектыўную арганізацыю системных зв'язків у мові й фармуюцца між элементамі, один із якіх, гіпонім, мае шыршы змест, канкретызуе загаліны элемент, гіперонім, які займае вышчы шэбелі ў іерархіі [3].

О. О. Селіванова вызначае гіпонімію як выяў мовной парадыгматыкі, наяўнасць у мовной сістэме родо-відовай іерархіі позначень паняць, што грунтуецца на відношэннях несумісності як відсутнасці перетыву абсягів цих паняць. Гіпонімія передбачае наяўнасць гіпероніма й гіпоніміў: першы ёсць родовым позначэннем класу аб'ектыв чы азнак, другы падпарадкоувюцца першому як позначэння відыв цього класу [5,